

Галанець Володимир Васильович,
к. держ. упр., доц.,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту,
Національний університет "Львівська політехніка",
м. Львів
ORCID 0000-0001-9348-6211

УДК 351.9 : 338.43 : 631.155 (477)

doi: 10.34213/tp.19.01.13

ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості державного регулювання аграрної сфери економіки. Проведено аналіз розвитку економіки України протягом 2002–2017 рр. Досліджено динаміку ВВП України в цей період, ефективність виробництва у сільському господарстві. Встановлено, що потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні не реалізовано. Обґрунтовано необхідність визначення основних завдань державного регулювання в аграрній сфері. Сформовано пріоритетні напрями державної підтримки з метою розвитку галузі сільського господарства.

Ключові слова: держава, державне регулювання, державна підтримка, аграрні реформування.

Постановка проблеми. Аграрні відносини, рівень їхнього розвитку та соціально-економічної віддачі завжди будуть посідати одне з найважливіших місць серед пріоритетів, які кожній країні доводиться постійно обирати. В аграрному секторі формується переважна частина (понад 90 %) світових продовольчих ресурсів на основі використання землі, боротьба за володіння якою, за право бути її господарем велася постійно в різноманітних формах. Тому земельні, отже й аграрні, проблеми та відповідні їм відносини завжди є не тільки соціально-економічними, але й політичними.

Державне регулювання аграрного виробництва є тим напрямом досліджень вітчизняної науки, який одержав потужний імпульс для розвитку завдяки проголошенню суверенітету України, демократизації суспільних відносин, налагодженню світогосподарських зв'язків та іншим державотворчим процесам. Упродовж своєї історії органи влади України не мали достатньої практики самостійного регулювання економіки. Це ускладнило виконання державою місії ініціатора трансформаційних процесів при докорінній зміні успадкованих адміністративно-командних важелів управління, реформуванні аграрних відносин, створенні ринкових умов господарювання та забезпеченні переходу від однієї до іншої суспільно-економічної системи.

Унаслідок великої сукупності об'єктивних і суб'єктивних причин та обставин потенціал аграрних реформувань у суспільно-політичному і соціально-економічному відношеннях проявляється надзвичайно повільно. Чимало науковців вважають, що вагому роль у цьому відіграли надмірно великі, невідповідні втрати, яких зазнавало сільське господарство, село, країна загалом у пострадянські роки. Хоча минуло 27 років із часу проголошення незалежності, рівень розвитку аграрної сфери економіки загалом бажає кращого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню державного регулювання аграрного сектора економіки у зв'язку з необхідністю його адаптації до ринкового середовища, напрямів державного регулювання аграрного виробництва в період його реформування, структурної перебудови присвячено праці науковців С. Кваші, В. Логінова, П. Гайдуцького, С. Дем'яненка, В. Месель-Веселяка, В. Рябокonia, П. Саблука, В. Ситника, О. Шпичака та ін.

Результати проведених наукових досліджень дали змогу дійти висновку, що недостатньо висвітленими залишаються питання комплексного дослідження проблеми державного регулювання аграрної сфери економіки з урахуванням зміни внутрішніх і зовнішніх чинників та концептуального забезпечення цього процесу після завершення трансформаційного періоду відновлення агроресурсного потенціалу України.

Головною **метою статті** є визначення завдань державного регулювання, пріоритетних напрямів державної підтримки аграрної сфери економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2014 р. зростання обсягу номінального валового внутрішнього продукту (ВВП) порівняно з 2013 р. сягнуло 121,7 млрд грн, або 108,3 %, водночас обсяг реального ВВП у 2014 р. впав на 35,1 млрд грн, або до 97,5 % [1]. Такі коливання, коли номінальний ВВП зростає, а реальний падає, відбуваються під час одночасного зростання цін на товари та послуги (інфляція) і скорочення обсягів виробництва, споживання цих товарів.

Збільшення номінального ВВП у 2015 р. становило 401,6 млрд грн, або 125,3 %, тоді як збільшення реального ВВП у цінах 2014 р. – лише 62,6 млрд грн, або 104,6 % [1]. У цей період індекс фізичного обсягу також знижувався. Отже, зростання реального ВВП у 2015 р. у цінах 2014 р. зумовлене також інфляцією. Наступний 2016 р. позначився зростанням номінального ВВП на 397 млрд грн (або майже 20 %). При цьому зростання реального ВВП у цінах 2015 р. дорівнювало понад 42 %, тоді як зростання реального ВВП у цінах 2010 р. теж становило 3,6 % (або 34,5 млрд грн). Таким чином, можна говорити, що економіка України в 2016 р. офіційно вийшла з рецесії, яка тривала упродовж останніх трьох років, але поки не досягла рівня 2010 р.

Порівняння показників ВВП (табл. 1) свідчить про різке падіння курсу гривні відносно долара, яке спостерігалось в 2014–2015 рр. Окрім того, показник ВВП у цінах 2010 р. свідчить, що в 2017 р. економіка країни не досягнула рівня 2010 р.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця ВВП України в різних цінах та в дол. США [2]

Показники	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП (у поточних цінах), млрд дол. США	136,013	163,160	175,781	183,310	133,503	91,031	93,270	112,154
ВВП (у постійних цінах 2010 р.), млрд дол. США	136,013	143,447	143,789	143,751	134,331	121,203	124,000	127,101
ВВП (у постійних цінах 2010 р.), млрд грн	1079,346	1138,338	1141,055	1140,750	1066,001	961,821	984,016	1008,621
ВВП (у поточних цінах), млрд грн	1079,346	1299,991	1404,669	1465,198	1586,915	1988,544	2383,182	2982,920
ВВП-дефлятор (до базового року)	100,0	114,2	123,1	128,4	148,9	206,7	242,2	295,7
ВВП, річне зростання, %	4,2	5,5	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,3	2,5

Від часу проголошення незалежності України у 1991 р. найкращим за рівнем ВВП на душу населення був 2008 р. – 3 891,04 дол. США, та 2013 р. – 4 029,72 дол. США. Динаміка показника протягом останніх років така: 2015 р. – 2 124,66 дол. США, 2016 р. – 2 185,73 дол. США, 2017 р. – 2 639,82 дол. США. [2]

Зараз ВВП України нижчий, ніж у Туркменістану або Грузії, і наздогнати рекорд 2013 р. можна буде тільки через 10 років.

Динаміку номінального ВВП України у період 2002–2018 рр. наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Номінальний ВВП України за 2002–2018 рр.(за даними Світового банку) [2]

Рік	Млн грн	Відхилення		Млн дол. США	Відхилення	
		+ / -	%		+ / -	%
2002	225810	+ / -	%	42393	+ / -	%
2003	267344	-41534	-18.4%	50133	-7740	-18.3%
2004	345113	-77769	-29.1%	64883	-14750	-29.4%
2005	441452	-96339	-27.9%	86142	-21259	-32.8%
2006	544153	-102701	-23.3%	107753	-21611	-25.1%
2007	720731	-176578	-32.5%	142719	-34966	-32.5%
2008	948056	-227325	-31.5%	179992	-37273	-26.1%
2009	913345	-34711	-3.7%	117228	-62765	-34.9%
2010	1082569	-169224	-18.5%	136419	-19192	-16.4%
2011	1316600	-234031	-21.6%	163160	-26740	-19.6%
2012	1408889	-92289	-7.0%	175781	-12622	-7.7%
2013	1454931	-46042	-3.3%	183310	-7529	-4.3%
2014	1566728	+111797	-7.7%	131805	-51505	-28.1%
2015	1979458	-412730	-26.3%	90615	-41190	-31.3%
2016	2383182	-403724	-20.4%	93270	-2655	-2.9%
2017	2982920	-599738	-25.2%	112154	-18884	-20.2%

Якщо виправдаються песимістичні сценарії розвитку України, без додаткових інвестицій наша країна зможе повернутися до максимальних у минулому значень ВВП – рівня 2008, 2013 рр. – тільки в 2025 р. А в разі істотної девальвації гривні – не раніше 2030 р.

Кредитні ставки в Україні одні з найбільших серед країн колишнього СРСР і становлять в середньому 25–35 % річних. Відсоток, під який компанії та фізичні особи отримують позичкові кошти, є потужним інструментом управління економікою. Кредит – це фактично додатковий капітал, який можна вкласти в розвиток компанії. Кредити стимулюють попит, тобто

побічно збільшують кількість вироблених у країні товарів. Доступність кредиту залежить від відсоткової ставки. Якщо порівняти відсоткову ставку в Україні та сусідніх країнах, видається, наче Україна сприяє тому, щоб якомога більше бізнесменів виїхали за кордон і розвивали бізнес там і водночас щоб пересічні українці не брали кредити та не збільшували таким чином попит на продукцію, і не сприяли зростанню економіки.

На даний момент з урахуванням переробки сільське господарство становить 16–17 % ВВП України. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства, виторг від експорту української аграрної продукції в 2017 р. збільшився на 16,3 % порівняно з 2016 р. і склав понад 17,9 млрд дол. США при загальному обсязі експорту в 53,3 млрд дол. США. Трійку лідерів експорту українських аграрних і харчових товарів очолюють зернові культури з часткою 36,2 %, друге місце посідають олії – 25,1 % і третє – насіння олійних культур із часткою в структурі 11,3 %. У 2017 р. Україна експортувала агропродукцію до країн Азії (42,6 %), Європейського Союзу (32,4), африканських країн (14,2), СНД (7,6), США (0,4) та інших країн (2,8 %). [3]

Покращання ситуації, що склалася не лише в сільському господарстві та на селі, але і в Україні загалом, можливе лише через глибоке пізнання й усвідомлення, передусім на найвищих державно-владних рівнях, усього того, що спричинило сучасний стан в агропродовольчому блоці економіки. Науково-організаційною, правовою основою системного відродження сільського господарства має стати новітня державна аграрна політика, побудована і здійснювана на засадах реальної пріоритетності в ній інтересів та потреб села і селянства, ефективного розвитку сільських територій у системі сільського розвитку.

Розпорядженням КМУ № 664-р. від 13 вересня 2017 р. була схвалена Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 рр. [4]

Аграрний сектор економіки демонструє позитивну динаміку зростання, формуючи останніми роками близько 14 % валової доданої вартості в країні та близько 40 % валютних надходжень від експорту.

Вагомість аграрного сектора в національній економіці та його роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни вимагає забезпечення стійкості та ефективності його розвитку.

За даними Державної служби статистики, на кінець 2017 р. кількість дійових фермерських господарств становила 34 137 одиниць, або понад 74,9 % загальної кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств. За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, середня площа сільськогосподарських угідь, що обробляються фермерським господарством, становить 78 га. Із загальної кількості дійових фермерських господарств 75 % мають в обробітку земельні ділянки площею до 100 га. В останні 10 років кількість фермерських господарств, що мають в обробітку на праві власності та користування земельні ділянки загальною площею не більше 100 га, скоротилася більше ніж на 20 % [5].

У загальній структурі виробництва валової продукції сільського господарства частка фермерських господарств становить усього 6–8 %. При цьому основний обсяг власної сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами генерується в галузі рослинництва – понад 90 %.

До останнього часу рівень технічної ефективності виробництва, зокрема урожайності, фермерських господарств у переважній більшості залишався значно нижчим, порівняно з середніми та великими підприємствами. Основна причина такого стану – якісно гірший стан власної матеріально-технічної бази, складність доступу до передових технологій, селекції, використання засобів захисту рослин, добрив та інші причини, пов'язані насамперед із постійним браком власних обігових коштів та обмеженим доступом до кредитних ресурсів.

Як наслідок фермерські господарства недоотримують 1,5 млн т зернових та понад 400 тис. т олійних культур. Щорічна втрата експортного потенціалу від таких втрат оцінюється за поточними цінами щонайменше в 350 млн доларів США.

Не реалізовано потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні. Наприклад, у країнах ЄС сільськогосподарські кооперативи забезпечують 57 % виробництва молочної та 42 % плодоовочевої продукції. У сільськогосподарських кооперативах виробляється понад 90 % молока та понад 50 % плодоовочевої продукції.

Українська сільськогосподарська кооперація представлена 1 098 сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами [6]. З них реально провадять господарську діяльність лише 590, члени яких утримують 1 % поголів'я великої рогатої худоби, реалізують незначну частку молочної та плодоовочевої продукції. Ефект масштабу надасть кооперативам можливість просування продукції членів сільськогосподарських кооперативів до кінцевого споживача, створюючи конкуренцію посередницьким структурам.

У 2018 р. державою на законодавчому рівні були створені більш привабливі умови для започаткування сімейних фермерських господарств. Згідно зі змінами, внесеними до Закону України "Про фермерське господарство", громадянин, який займається агропромисловою діяльністю, матиме можливість отримати офіційний статус фермера, легально продавати свою продукцію, отримувати допомогу зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а в подальшому – право на пенсію [7]. Це є важливим кроком на шляху до виведення фермерства з тіньового сектора економіки.

Державна підтримка фермерських господарств здійснюється переважно через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення й розвитку фермерських господарств шляхом надання фінансової підтримки на поворотній основі із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на вищевикладене основними завданнями державного регулювання аграрної сфери економіки України мають стати:

- удосконалення державної аграрної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму, фінансового та інформаційного забезпечення й державної підтримки фермерських господарств;
- забезпечення зростання ВВП країни;
- стимулювання створення нових фермерських господарств, посилення їхньої конкурентоспроможності;

- стимулювання переходу фермерських господарств на виробництво органічної продукції;
- стимулювання первинної обробки та переробки вирощеної фермерськими господарствами продукції;
- стимулювання розвитку тваринництва, виноградарства, садівництва і хмелярства у фермерських господарствах. Забезпечення з цією метою пріоритетності надання їм земельних ділянок для садівництва, виноградарства, хмелярства та органічного землеробства;
- сприяння розвитку сільськогосподарської кооперації, її фінансова підтримка;
- техніко-технологічне оновлення фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів;
- покращання кредитного середовища;
- залучення молоді до ведення фермерського господарства;
- забезпечення поглиблення переробки сільськогосподарської продукції, збільшення доданої вартості, створеної в галузі сільського господарства;
- переорієнтація з сировинного експорту, який характеризується незначною часткою доданої вартості, на ті напрями, що забезпечуватимуть високий рівень створеної доданої вартості.

Такі кроки, крім іншого, дозволять вирішити важливу проблему – забезпечити зменшення безробіття в Україні, що є одним із кінцевих результатів розвитку соціально орієнтованої економіки та ефективної системи господарювання всієї країни.

Як бачимо, окреслені завдання державного регулювання аграрної сфери економіки України відкривають широке поле для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/gdp2010-2018.pdf> (дата звернення : 14.02.2019).
2. Світовий банк. URL: www.worldbank.org (дата звернення : 14.02.2019).
3. Міністерство аграрної політики і продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/> (дата звернення : 11.01.2019).
4. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки : розпорядження КМУ від 13 верес. 2017 р. № 664-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 10 жовт. (№ 190).
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення : 14.02.2019).
6. Державна служба статистики України. Сільське господарство України за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (дата звернення : 11.01.2019).
7. Про фермерське господарство : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення : 14.02.2019).

References

1. Financial and Economic Analysis Office in the VRU (FEAO) (2019), URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/gdp2010-2018.pdf>.
2. The World Bank (2019). URL: www.worldbank.org.
3. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2019). URL: <http://minagro.gov.ua/>.
4. "Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku fermers'kykh hospodarstv ta sil's'kohospodars'koi kooperatsii na 2018-2020 roky" / Rozporiadzhennia KМУ vid 13.09.2017 r. No 664-r. (2017). *Uriadovij kur'ier [Government Courier]*, 190.
5. State Statistics Service of Ukraine (2019). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. State Statistics Service of Ukraine : Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2017 rik [Agriculture of Ukraine for 2017]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

7. Pro farmers'ke gospodarstvo: Zakon Ukrainy (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

Halanets V. V., PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Administrative and Financial Management Department, Lviv Polytechnic National University, Lviv

ORCID 0000-0001-9348-6211

TASKS OF STATE REGULATION AT THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY

The peculiarities of state regulation of the agrarian sphere of the economy are considered. The results of the scientific researches allow to establish that the issues of a comprehensive study of the problem of state regulation of the agrarian sector of the economy remain insufficiently highlighted.

The analysis of economic development of Ukraine during 2002-2017 was carried out. The dynamics of GDP of Ukraine at this time, efficiency of production in agriculture are investigated.

It is established that the potential of agricultural co-operation in Ukraine is not realized. Due to the large combination of objective and subjective reasons and circumstances, the potential of agrarian reforms in socio-political and socio-economic terms is slowly evolving.

The necessity of determining the main tasks of state regulation in the agrarian sector is substantiated. The priority directions of state support for the development of the agricultural sector have been formed.

The main tasks of the state regulation of the agrarian sphere of the Ukrainian economy should be: improvement of the state agricultural policy, institutional environment, organizational and economic mechanism, financial and information support, and state support of farmers.

It is necessary to ensure the GDP growth of the country, stimulate the creation of new farms and increase their competitiveness.

The state should stimulate the development of livestock, viticulture, horticulture and hop farming in farms. To ensure this, it is necessary to give them priority rights to receive plots for horticulture, viticulture, hops and organic farming.

The state should promote the development of agricultural cooperation, provide financial support.

Such measures will allow to solve a number of important problems - will ensure the reduction of unemployment in Ukraine, the development of a socially oriented economy and a country as a whole.

Key words: *investments, state regulation, investment activity, financing.*

Надійшла до редколегії 15.02.2019 р.